

การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้าง สุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19)

The Integration of Thai Local Wisdoms to Encourage
Thais' Well-Beings in an Emerging Disease Period (COVID-19)

ณัฐพร ไข่มุกข์¹

Nattaporn Kaimook

E-mail: Nattapornka@nu.ac.th

Received: July 20, 2022

Revised: September 27, 2022

Accepted: October 4, 2022

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

A lecturer of the department of Linguistics, Folklore, Philosophy and Religion, Faculty of Humanities,
Naresuan University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และเพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการองค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาข้อมูลจากสนามออนไลน์โดยใช้คำค้น ได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย และความเชื่อ และคัดเลือกรวบรวมข้อมูลเฉพาะที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนมกราคม 2563-เดือนเมษายน 2565 จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้ทฤษฎีบทบาทและหน้าที่นิยมของวิลเลียม บาสคอม ผลการศึกษาพบว่า องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ถูกนำมาบูรณาการเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร 2) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และ 4) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคล อันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญที่มีต่อการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพร่างกายและการช่วยรักษาภูมิคุ้มกันทางจิตใจในช่วงเวลาที่เกิดการระบาดของโรค นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมของไทยเพื่อเป็นทางเลือกในการรักษาและเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย ความเชื่อ

Abstract

The research aims to study and collect data about the integration of Thai local wisdoms to encourage Thais' well-beings in an emerging disease period (COVID-19). Additionally, it aims to analyse roles and significance of local Thai wisdoms to promote health and to offer a practical model to encourage Thais' well-beings during the upcoming period of disease transmission. The researcher collected data by reviewing documents and searching keywords such as Thai local wisdom, well-being promotion, an emerging disease, COVID-19 Thai society, and beliefs from online fieldwork. The collected data from January 2020 to April 2022 were then analysed using the content analysis method and Functionalism by William Bascom. The research found that Thai local wisdoms which are integrated into the treatment of COVID-19 include 1. The local wisdom about traditional medicines and herbs 2. The local wisdom of ethnic rituals for protection and treatment 3. The local wisdom from religious beliefs and rituals 4. The local wisdom about sacred objects to protect COVID-19 in accordance with myths and local beliefs. The fundamental knowledge significantly plays the roles on disease protection, health promotion, and mindful therapy in times of the spreading of COVID-19. Additionally, the findings will provide a helpful approach for incorporating local knowledge as an alternative and complementary treatment to improve treatment proficiency of the unusual illness spread in the upcoming years.

Keywords: Thai Wisdom, Well-Being Promotion, An Emerging Disease, COVID-19 Thai Society, Beliefs

บทนำ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า สังคมไทยในอดีตเคยประสบปัญหาจากการเกิดโรคระบาดโดยไม่ทราบสาเหตุและแพร่กระจายไปสู่ผู้คนในชุมชนต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดยแต่ละครั้งเจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจบริหารจัดการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ขณะที่ประชาชนพยายามใช้ความรู้ดั้งเดิมอันเกิดจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษและประสบการณ์ในแต่ละพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ (Damrongkwan, 2016) เช่น เมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2363) เกิดโรคอหิวาตกโรคหรือที่รู้จักกันว่า “โรคห่า” แพร่ระบาดสู่ผู้คนเป็นวงกว้าง ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายเป็นจำนวนมาก ภาครัฐได้นำแนวทางการรักษาแบบตะวันตกจากมิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในขณะนั้นมาใช้รักษาอาการผู้ป่วย ในขณะที่ชาวบ้านใช้วิธีแก้ไขปัญหาระบาดจากการนำแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับพืชสมุนไพรจากปราชญ์ท้องถิ่นมาใช้แก้ไขปัญหานั้น

ปัจจุบัน ขณะที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาการเกิดโรคระบาดอีกครั้ง จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เป็นโรคอุบัติใหม่ก็ดูเหมือนว่าสถานการณ์คล้าย ๆ กับที่เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีตย้อนคืนกลับมาอีกครั้ง กล่าวคือ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างเฉียบพลันรุนแรง เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนต่างตื่นตัวและพยายามใช้องค์ความรู้ทั้งเก่าและใหม่เพื่อแก้ไขปัญหและรับมือต่อผลกระทบที่ร้ายแรง ภาครัฐของประเทศไทยนำโดยบุคลากรทางการแพทย์ เจ้าหน้าที่และนักวิชาการช่วยกันระดมความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขปัจจุบันเพื่อหาวิธีการรักษาโรคโควิด-19 ส่วนภาคประชาชน นำโดยปราชญ์พื้นบ้านที่ตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่ ในแต่ละภูมิภาคต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าวเพื่อนำมาใช้เสริมสร้างสุขภาพกายและใจ ของผู้คนให้สามารถรอดพ้นจากวิกฤติในครั้งนี้

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ภายใต้วิกฤตการณ์ของโรคอุบัติใหม่ที่ยังขาดข้อมูลหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการที่เพียงพอเกี่ยวกับสาเหตุของโรค รวมทั้งแนวทางป้องกันโรคและการรักษา

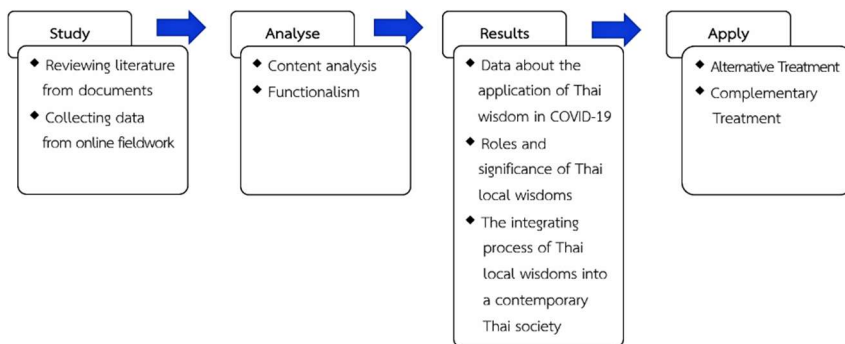
โรคด้วยวิธีแผนปัจจุบันที่ยังไม่มีข้อสรุปชัดเจน ซ้ำยังมีปัญหาเกิดผลข้างเคียงจากการรักษา อยู่บ่อยครั้ง (World Health Organization, 2021) นั้น การรื้อฟื้นข้อมูลความรู้พื้นบ้าน เกี่ยวกับการรักษาโรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นตามคำบอกเล่าและความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษ และปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งประสบการณ์ของผู้คนในท้องถิ่น เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทาง ร่างกายและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านเฉกเช่นที่เคยทำให้สังคมผ่านพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ มาแล้วในอดีต จะมีผลอย่างไรต่อวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นบทบาท และความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้เสริมสร้างสุขภาวะคนไทย ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจ สังคม และการตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์และต่อยอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญา พื้นบ้านไทย รวมถึงยังอาจแสดงให้เห็นแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเข้ากับ รูปแบบการรักษาโรคแผนปัจจุบันเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของผู้คนหากเกิดโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ขึ้นอีกได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อ เสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อ เสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
3. เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยที่พัฒนาขึ้นสำหรับการศึกษา
Figure 1. Research Concept Developed for this Study

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคและการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีในสังคมไทย

2. กำหนดขอบเขตการศึกษาและระยะเวลาการเก็บข้อมูล

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคที่ถูกนำมาใช้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย

2.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ 2 ส่วน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนวรรณกรรม และการศึกษาข้อมูลจากสนามออนไลน์ (Online Fieldwork) ซึ่งเป็นพื้นที่สนามของคติชนสมัยใหม่ที่นักคติชนวิทยาอมรับและให้ความสนใจไม่แพ้กับสนามในพื้นที่กายภาพของหมู่บ้านจริง (Na Thalang, 2001) โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลในสนามกายภาพ พื้นที่ที่สามารถเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมและแสดงให้เห็นปรากฏการณ์อย่างทันเหตุการณ์ได้ก็คือพื้นที่สนามออนไลน์ โดยในการเก็บข้อมูลจากสนามออนไลน์

ผู้วิจัยใช้การสืบค้นจากโปรแกรมในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านระบบเว็บไซต์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Search Engine) เพื่อเข้าถึงเว็บไซต์ข้อมูลที่ต้องการค้นหา ซึ่งสามารถสืบค้นได้ทั้งข้อความ รูปภาพ สื่อมัลติมีเดีย ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ และข้อมูลอื่น ๆ โดยการกรอกคำค้นหา (Keywords) ลงไปในช่องค้นหาและคลิกค้นหา โปรแกรมช่วยในการสืบค้นข้อมูลก็จะรายงานเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับคำค้นหานั้น ๆ ออกมาแสดงผล ผู้วิจัยจะเลือกอ่านหัวข้อหรือคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับคำค้นหาหรือข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และคลิกเข้าสู่เว็บไซต์ข้อมูลเพื่อค้นหารายละเอียดของข้อมูลต่อไป โดยคำค้นหาที่ใช้ประกอบด้วย ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย และความเชื่อ

2.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างเดือนมกราคม 2563–เดือนเมษายน 2565

3. กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

“การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด 19)” คือ การนำภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ชาวบ้านที่มีอยู่เดิมในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยมาใช้ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและพัฒนาต่อยอดใหม่เพื่อจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19

4. กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

5. เก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตเนื้อหาและระยะเวลาการศึกษา

6. จัดกลุ่มข้อมูลเพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยใช้ทฤษฎีบทบาทและหน้าที่นิยมของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนด รวมทั้งเสนอแนวทางการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเมื่อเกิดโรคอุบัติใหม่

7. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

1. การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาพคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตของการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบด้วย 1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร 1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา 1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคลอันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม

1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร

การใช้พืชสมุนไพรไทยเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ถือเป็นแนวทางการรักษาที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากทั้งหน่วยงานด้านสาธารณสุขในประเทศและต่างประเทศ วัตถุประสงค์ของการใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ในระยะแรกนั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาและประคับประคองอาการป่วยเบื้องต้น ในขณะที่ยังไม่มีผลการดัดยารักษาโรคโควิดได้ ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงได้คัดเลือกสมุนไพรไทยจากตำรับยาสมุนไพรที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชียาหลักแห่งชาติปีพ.ศ. 2542 และมีสรรพคุณการรักษาสอดคล้องกับอาการอันไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ที่เกิดจากโรคโควิด-19 เช่น เป็นไข้ ไอ และปอดอักเสบ โดยนำสมุนไพรที่ได้รับการคัดเลือกมาศึกษา และต่อยอดการวิจัยในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ สมุนไพรไทยที่ได้รับการรับรองจากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในปีพ.ศ. 2564 ว่ามีสรรพคุณเป็นยา ที่สามารถต้านโควิด-19 ได้คือ ฟ้าทะลายโจร เนื่องจากเดิมฟ้าทะลายโจรถูกจัดไว้ในตำรับยาไทยว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญของตำรับยาสิงฆานิกา สถาบันการแพทย์นครดาว ที่มีสรรพคุณช่วยรักษาอาการทอนซิลอักเสบ เจ็บคอ แก้ไข้ นอกจากนี้ยังถูกบรรจุไว้ในตำรับยาแก้หอบหืด จังหวัดแพร่และตำรับยาแก้ไข้และแก้ไข้เรื้อรัง จังหวัดพัทลุงอีกด้วย (Visitthanon, 2021) ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้าน เกี่ยวกับพืชสมุนไพรไทยเข้ากับการใช้ความรู้ทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์จนพบว่าสาร andrographolide ที่อยู่ในฟ้าทะลายโจรสามารถยับยั้งการแบ่งตัวของเชื้อ SARS-CoV-2

ในเซลล์ที่ติดเชื้อได้ (Phumiamorn, 2021) ด้วยเหตุนี้ผู้ป่วยโรคโควิด-19 ที่มีอาการไม่รุนแรงจึงสามารถใช้ฟ้าทะลายโจรเพื่อบรรเทาอาการป่วยได้ในเบื้องต้นและกระทรวงสาธารณสุขได้ลงทะเบียนฟ้าทะลายโจรเป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติแล้วในปีพ.ศ. 2564 นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพรไทยชนิดอื่น ๆ ที่ถูกนำมาศึกษาสรรพคุณเพื่อรักษาโรคโควิด-19 เพิ่มเติมด้วย ได้แก่ โกฎจุฬาลัมพา กระชายขาว เป็นต้น (National Institute for Emergency Medicine, 2021)

นอกจากนี้สมุนไพรพื้นบ้านยังถูกนำมาใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางศาสนา เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คนในช่วงการเกิดโรคระบาด โดยมีการจัดพิธีปลุกเสกฟ้าทะลายโจรและนำไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชนและผู้ป่วยโรคโควิด-19 โดยพิธีดังกล่าวจัดขึ้น ณ โบสถ์หลวงพ่อดโต ชัมเปากง วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยพระครูพิศิษฐ์ประทานถาวร หรือ "หลวงพ่อดแต่ง นันทิโย" เจ้าอาวาสวัดอินทาราม เป็นผู้นำประกอบพิธีสงฆ์และเป็นผู้ปลุกเสกฟ้าทะลายโจรบรรจุแคปซูล 1 แสนเม็ดและกระชายขาว 100 กิโลกรัม (Amazing 'Luang Phor Dang', a Popular Monk Consecrated 2 Herbs to Help COVID-19 Patients, 2021)

ภาพที่ 2 พิธีปลุกเสกฟ้าทะลายโจร ณ วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

Figure 2. Consecration Rite of Andrographis (Fa thalai chon) at Indharam Temple, Samut Songkram Province

Adapted from "Amazing 'Luang Phor Dang,' a Popular Monk Consecrated 2 Herbs to Help COVID-19 Patients," by Thairath Online, 2021, July 20, <https://today.line.me/th/v2/article/3aj7GW>.

1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการป้องกัน และรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่า มีการรื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยเพื่อนำมาใช้ใหม่ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าจะสามารถปิดเป่าโรคระบาดที่เกิดขึ้นใหม่ได้ การระบาดของโรคโควิด-19 นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกายโดยตรงแล้วยังสร้างความเครียด ความกังวลใจ อันเกิดจากรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในชุมชนที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมโบราณที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นเพื่อใช้จัดการชุมชนในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 นั้น ส่วนใหญ่มีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทางภาครัฐและสาธารณสุขในปัจจุบันเป็นผู้กำหนดขึ้น กล่าวคือ การกำหนดระยะห่างของผู้คน พิธีกรรมเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการรื้อฟื้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 จึงถูกใช้ในฐานะเครื่องมือควบคุมการระบาดของโรคและเพื่อประนีประนอมความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับการรับรู้แบบดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนด้วย ดังปรากฏในตัวอย่าง เช่น พิธีเกราะหยา เป็นพิธีปิดหมู่บ้านแบบโบราณของชนเผ่าปกาเกอะญอ เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้แก่ผู้คนในชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวถูกรื้อฟื้นในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด-19 โดยจัดขึ้นที่บ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา, หมู่ที่ 12 บ้านห้วยน้ำผึ้ง และห้วยอมบ้านผาแดง ตำบลสบโขง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ แต่เดิมพิธีกรรมดังกล่าวเคยจัดขึ้นเมื่อครั้งเกิดโรคคอหอยคุดโรค (โรคห่า) ระบาดหรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติอย่างร้ายแรงขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เกิดการเสียชีวิตอย่างต่อเนื่องของผู้คนในชุมชนโดยไม่ทราบสาเหตุ โดยในครั้งนี้อจัดขึ้นเพื่อป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 มีผู้นำชุมชนเป็นประธานในการประกอบพิธี ประธานในพิธีใช้ตะแหลว (ไม้ไผ่สานหกลเหลี่ยม) เป็นสัญลักษณ์ติดไว้บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เนื่องจากชาวปกาเกอะญอเชื่อว่า ตะแหลวจะสามารถปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านได้ จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาไม้ไผ่เหลาปลายแหลม หอก ดาบ หรือหลาว มาประดับคล้ายรั้วขนาดใหญ่หน้าหมู่บ้านและห้ามไม่ให้มีการสัญจรเข้าออกระหว่างคนในและคนนอกหมู่บ้าน (The Karen Tribe Revived a Traditional Ritual Ceremony Since the Last 70 years, ‘Khror Yee Shut Down

the Village’, for Fighting COVID-19, 2020) แต่เดิมพิธีกรรมนี้จะจัดขึ้นเป็นระยะเวลา 3–5 วัน แต่ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 พิธีกรรมนี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนระยะเวลาให้ยาวนานถึง 14 วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สอดคล้องกับคำประกาศของกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการรักษาระยะห่างของผู้คนเพื่อควบคุมการระบาดของโรคโควิด-19 (Department of Disease Control, 2020)

ภาพที่ 3 พิธีเกราะหยาปิดทางเข้าหมู่บ้านปกากะญอ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

Figure 3. ‘Khror Yee’ Rite Shut Down the Pw aka Nyaw Village in
Om Koi District, Chiangmai Province

Adapted from “The Karen Tribe Revived a Traditional Ritual Ceremony Since the Last 70 years, ‘Khror Yee – Shut down the Village’, for Fighting COVID-19,” by Manop Kiriphuwadol, 2020, Imnvioces.com

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีม้ง” ที่มีอำนาจในการดลบันดาลให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ดังนั้นชาวม้งที่หมู่บ้านเก๋ารวมไทย อำเภอพบพระ จังหวัดตาก จัดพิธีตั้งหุ่นไม้เรียกว่า “เทพปราบโควิด” ที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าจะช่วยขับไล่ผีม้งที่อาจนำพาโรคร้ายไข้เจ็บเข้ามาในหมู่บ้านได้ (Mhong at Phob Phra Settled a Wooden Figure Named ‘Thep prab COVID’ at the Entrance of the Village and Making a Mhong Ritual Ceremony, 2020)

ภาพที่ 4 หุ่นไม้ “เทพปราบโควิด” ในหมู่บ้านกำรวมไทย ตำบลรวมไทยพัฒนา อำเภอบพพะ จังหวัดตาก
 Figure 4. A Wooden Figure, ‘Thep Prab COVID’ in Kao Ruam Thai Village, Ruam Thai Pattana Subdistrict, Phob Phra District, Tak Province
 Adapted from “Mhong Tribe at Phob Phra District Settled a Wooden Figure Named ‘Thep Prab COVID’ at the Entrance of the Village and Making a Mhong Ritual Ceremony,”
 by Siamrath Online, 2020, April 1, <https://siamrath.co.th/n/143524>.

นอกจากนี้ชนเผ่าม้งที่บ้านกระแล หมู่ 7 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ได้จัดพิธีไล่โควิด โดยมีผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นประธานประกอบพิธี โดยเป็นผู้นำชาวบ้านสวดเป็นภาษาถิ่นและบนบานขอพรพร้อมทำพิธีขับไล่ภูตผีและสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน การประกอบพิธีกรรมนี้จะมีการเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเงินและทองคำส่งให้แก่ภูตผีเพื่อใช้ในโลกว่างวิญญาณและมีการสร้างเครื่องรางทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปหกเหลี่ยมขนาดประมาณ 1 ฟุต ใช้น้อยตรงเสาทางเข้าหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าเครื่องรางจะช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน (‘Kalae’ Villagers at Phya Mengrai District did the Ritual Ceremony to Ward off COVID-19 and Bad Spirits out of the Village, 2021) สำหรับชนเผ่าม้งที่ตำบลเช็กน้อย อำเภอเขาค้อ และที่บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบพิธี “ใจ” หรือพิธี “อยู่กรรม” ขึ้นเพื่อขับไล่โรคโควิด-19 พิธีนี้จัดขึ้นโดยหมอผีของแต่ละหมู่บ้าน โดยหมอผีเป็นผู้แขวนกิ่งไม้หรือไม้ไผ่สานขัดแตะที่มีใบไม้เสียบติดหรือมีผ้าแดงเป็นริ้วผูกติดไว้ที่หน้าประตูแต่ละหลังในชุมชน จากนั้นจะนำผ้าแดงดังกล่าวมาผูกข้อมือคนในครอบครัว โดยชาวม้งมีความเชื่อว่า ผ้าแดงนี้เป็นเครื่องรางเพื่อช่วย

ปกป้องคนในครอบครัวไม่ให้ติดโรคโควิด-19 ได้ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนจะประกอบพิธี “อ้วนึ่ง” ซึ่งเป็นพิธีเรียกขวัญของชาวม้ง โดยเชื่อว่า พิธีกรรมนี้จะช่วยรักษาคนป่วยและป้องกันไม่ให้วิญญาณชั่วร้ายเข้ามาในบ้านเพื่อมาเอาขวัญของคนป่วยหรือคนในครอบครัวได้ หลังจากประกอบพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้น ผู้นำพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนจะทำพิธี “อยู่กรรม” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้บุคคลภายนอกชุมชนทราบว่า หมู่บ้านดังกล่าวไม่ต้องการให้คนภายนอกหมู่บ้านเข้ามาเยี่ยมเยียนในขณะนี้ (Mhong Tribe Consecrated a Sacred Object to Fight COVID-19 by using Weaving Bamboos Tied up with a red Piece of Cloth and Rejecting Socialization, 2020)

ภาพที่ 5 พิธีใจชุมชนชาวม้งจังหวัดเพชรบูรณ์

Figure 5. ‘Jai’ rite in Mhong Village of Phetchabun Province

Adapted from “Mhong Tribe Consecrated a Sacred Object to Fight COVID-19 by Using Weaving Bamboos Tied up with a Red Piece of Cloth and Rejecting Socialization,”

by Post Today Online, 2020, April 8, <https://www.posttoday.com/social/local/620243>

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคุ้มครองและปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้คนในชุมชนได้ จึงได้รื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณเพื่อขับไล่โรคระบาดที่เรียกว่า “ปะ-โจล-มะ-มัวด” พิธีกรรมนี้จัดขึ้นที่ชุมชนบ้านภูมิโพธิ์ ตำบลม อำเภอสังขละ จังหวัดสุรินทร์ โดยในพิธีจะมีการจัดเครื่องเซ่นไหว้บูชาและมีการรำผีฟ้า เพื่อขอพรจากเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองผู้คน

ให้ปลอดภัยจากโรคโควิด-19 พิธีกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในโรงประกอบพิธีที่เรียกว่า “ตะ-ซาล” ซึ่งสร้างขึ้นจากเสาไม้ที่มีงาม 9 ต้น ใช้ไม้พาดเป็นชื่อบนง่ามเสาไม้และใช้ทางมะพร้าวสดผ่าซีกมุงเป็นหลังคา (The Villagers in Surin made a Traditional Khmer Ritual to Ward off COVID-19, 2021)

ภาพที่ 6 พิธีปะโลมะมัวด จังหวัดสุรินทร์

Figure 6. ‘Pa Jol Ma Muad’ rite in Surin Province

Adapted from “The Villagers in Surin made a Traditional Khmer Ritual Ceremony to ward off COVID-19,” by Khaosod Online, 2021, January 15, <https://news.trueid.net/detail/pX9L34Ob55gV>

ขณะที่ผู้นำชุมชนเขมรที่บ้านช่างปี หมู่ 1 ตำบลช่างปี อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ จัดพิธีบวงสรวงพระหมอครูที่ปราสาทช่างปี ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวแต่เดิมเป็น อโรคยศาล หรือสถานพยาบาล ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1723-1761) แห่งอาณาจักรขอม โปรดให้สร้างขึ้น โดยชาวเขมรมีความเชื่อว่าพระหมอครูจะช่วยปัดเป่ารักษาโรคระบาดที่เกิดขึ้นได้ (‘Srikhorabhumee’ Villagers made the Ritual Ceremony to Worship ‘phra mhor khru prasat chang pee’ in the Belief of Warding off COVID and Blessing Thais, 2021)

ภาพที่ 7 พิธีบวงสรวงพระหมอครูที่ปราสาทขางปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
 Figure 7. A Worship Ceremony of 'Phra Mhor Khru' at Prasat Chang Pee in
 Sri Korapoom District, Surin Province

Adapted from "‘Srikhorabhumee’ Villagers made the Ritual Ceremony to worship ‘phra mhor khru prasat chang pee’ in the Belief of Warding off COVID and Blessing Thais,"
 by Thairath Online, 2021 July 8, <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2136061>

นอกจากการประกอบพิธีกรรมเพื่อป้องกันและปิดเป้าโรคโควิด-19 ที่ส่งผลต่อสุขภาพของผู้คนแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์เขมร (กวย) ที่หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ยังได้รื้อฟื้นพิธีกรรมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ประกอบอาชีพคนเลี้ยงช้าง เนื่องจากอาชีพเลี้ยงช้างเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวกวยในประเทศไทย ชาวกวยเลี้ยงช้างกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวนอกจากช่วยสร้างกำลังใจให้แก่ผู้คนแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์อาชีพคนเลี้ยงช้างที่กำลังประสบปัญหาการขาดรายได้อย่างรุนแรงในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ด้วย การประกอบพิธีกรรมนี้ชาวกวยจะจัดเครื่องบูชาเพื่อเซ่นไหว้ปู่ตา บรมครูประจำ ดอนบวชหรือลิมกลางน้ำ โดยจัดพิธีบริเวณวังทะลุ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อของลำน้ำชีและลำน้ำมูลและเป็นที่ตั้งของศาลประจำ ระหว่างประกอบพิธีมีการนำช้าง 20 เชือกแห่เครื่องเซ่นไหว้ไปรอบศาลประจำ 3 รอบและมีการรำบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณศาลประจำและดอนบวชด้วย (The Kra-pho District in Surin Province Encouraged Morale of Elephant Keepers to Fight for COVID-19 and Worshipped ‘Pu-ta’ at Don Sim Nam in the Centre of Wang Tha Lu, 2020)

ภาพที่ 8 พิธีเซ่นไหว้ปู่ตา ดอนสิม กลางวังทะลุ จังหวัดสุรินทร์

Figure 8. A Worship Ceremony of 'Pu-ta' at Don Sim in the Centre of Wang Tha Lu, Surin Province

Adapted from "The Kra-pho District in Surin Province Encouraged Morale of Elephant Keepers to Fight for COVID- 19 and Worshipped 'Pu-ta' at Don Sim Nam in the Centre of Wang Tha Lu," by Siamrath Online, 2020, April 10, <https://today.line.me/th/v2/article/2LY6MB>

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลังที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤติทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยพิธีกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนเกราะป้องกันความอ่อนแอทางจิตใจที่อาจเกิดขึ้นได้งายมากกว่าในสถานการณ์ปกติ ทั้งนี้พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่นั้นเป็นกุศโลบายสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและส่งเสริมกำลังใจเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤติโรคโควิด-19 อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการป้องกันโรคระบาดตามหลักสาธารณสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา

ความเชื่อทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจให้แก่ศาสนิกชนทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดภาวะวิกฤติต่าง ๆ ขึ้นในสังคม ตัวอย่างเช่น การสวดภาวนาและการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถูกกำหนดไว้เป็นแนวทางการประพฤติดี สำหรับศาสนิกชนทั้งหลายในทุกศาสนา ถูกนำมาปรับใช้เพื่อรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างหลัก

ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่ผู้คนที่นับถือศาสนาแล้ว ยังถือเป็นวิธีหนึ่งในการเพิ่มความเชื่อมั่นและความศรัทธาของศาสนิกชน รวมถึงช่วยรักษาบทบาทและสถานภาพของศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยให้ดำรงอยู่ได้ในช่วงเวลาที่ไม่สามารถทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันได้ จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจคือ แนวทางการคัดเลือกบทสวดเพื่อใช้สวดภาวนาและขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 มักเป็นบทสวดที่มีประวัติความเป็นมาดั้งเดิมว่า เคยมีผู้มีบันทึกและเล่าเรื่องอัศจรรย์และปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อันเกิดจากการสวดภาวนาบทสวดนั้นทำให้รอดพ้นจากภัยพิบัติได้ ด้วยเหตุนี้ในช่วงการระบาดของโรค โควิด-19 ผู้นำแต่ละศาสนาได้รื้อฟื้นบทสวดต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้ศาสนิกชนได้สวดภาวนาและขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยบรรเทาความรุนแรงจากโรคโควิด-19 ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564 มหาเถรสมาคมแห่งประเทศไทยมีมติให้จัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์บทรัตนสูตรไล่โควิดขึ้นในวัดทั่วประเทศไทย (Praying ‘Rattanasutta’ Chant Together to Ward off COVID over Thailand at 5 o’clock today, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับตำนานในสมัยพุทธกาลที่ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศรัตนสูตรเพื่อขจัดปัดเป่าความอดอยากขาดแคลนและภัยจากโรคระบาดต่าง ๆ พุทธศาสนิกชนจึงถือเป็นธรรมเนียมสวดบทรัตนสูตรเมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในสังคม (National Office of Buddhism, 2021, p. 10)

จุฬาราชมนตรี ผู้นำศาสนาอิสลามประกาศมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สำหรับมุสลิมในประเทศไทย โดยประกาศให้งดการละหมาดที่มีสยิดและการจัดกิจกรรมรวมกลุ่ม แต่เน้นให้สวดขออูอา (ขอพร) จากองค์พระอัลเลาะห์ตามบทสวดนี้²

² ความหมายของบทสวดอูอา คือ “ข้าพระองค์ขอการปกป้องด้วยพระผู้อภิบาลแห่งเกียรติยศและความ เกรียงไกร และข้าพระองค์ขอความคุ้มครองด้วยพระผู้อภิบาลแห่งอำนาจการปกครองและสรรพสิ่งทั้งปวงและข้าพระองค์ขอพึ่งพิงยังพระผู้ทรงอมตะ พระผู้ทรงดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ โปรดทรงผันโรคระบาดให้พ้นไปจากเราและโปรดคุ้มครองเราให้พ้นจากความไม่ดีของโรคภัยด้วยเถิด” (Sheikhul Islam Office, 2020)

تَخَصَّنْتُ بِرَبِّ الْعِزَّةِ وَالْجَبَرُوتِ، وَاعْتَصَمْتُ بِرَبِّ الْمَلِكِ وَالْمَكُوتِ، وَلَجَأْتُ إِلَى الْخِي
الْبَاقِي الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَنْ يُصْرِفَ عَنَّا الْوَبَاءَ وَيُكْفِينَا شَرَّ الدَّاءِ

ภาพที่ 9 บทสวดดูอา

Figure 9. 'Du-ar' chant

Adapted from "The Announcement of Sheikhul Islam: the Protective Measures of an Infectious Disease, Coronavirus 2019 (COVID-19) Relating to the Cancellation of *Ṣalāt al-Jumu'ah* in Mosques and the Management of Corpse. Issue 3," by Sheikhul Islam Office, 2020, http://report.dopa.go.th/covid19/ita_files/document/SkthaiDoc4.pdf

สมเด็จพระสันตะปาปา ผู้นำศาสนาคริสต์จัดพิธีสวดอธิษฐานขอพรพระเจ้า เพื่อช่วยปิดเป่าโรคโควิด-19 ผ่านระบบวิดีโอคอล โดยจัดขึ้นบริเวณลานหน้ามหาวิหาร นักบุญ เปโตรที่กรุงโรม ซึ่งมีทางเดินแห่งอัศจรรย์ประดิษฐานอยู่ ตามตำนานเล่าว่า ไม้ทางเดินนี้เคยแขวนไว้เหนือพระแท่นที่โบสถ์นักบุญ St. Marcellus ในกรุงโรม เมื่อ ค.ศ. 1519 โบสถ์แห่งนี้เคยถูกไฟไหม้แต่ไม้ทางเดินไม่ได้รับความเสียหายแต่อย่างใดและในสมัย ศตวรรษที่ 16 เกิดโรคระบาดใหญ่ขึ้นในโรม ชาวบ้านจึงเชิญไม้ทางเดินนี้ออกแห่จนทั่ว ทั้งเมืองและทำให้โรคระบาดดังกล่าวยุติลง (Benyasuta, 2020) ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระสันตะปาปา จึงกำหนดแนวทางและบทสวดขอพรจากพระเจ้าสอดคล้องกับตำนาน ดังกล่าวเพื่อช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คริสตศาสนิกชนในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 นี้ด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า พิธีกรรมดั้งเดิมของศาสนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ รักษาโรคถูกรื้อฟื้นและนำมาใช้เพื่อการป้องกันและปิดเป่าโรคโควิด-19 ด้วย เช่น การ ถวายเครื่องบูชาแด่พระไภษัชยคุรุ ตามความเชื่อของนิกายมหายานที่ว่า ท่านเป็น พระบรมครูแห่งการรักษาโรค การทำน้มนมต์ด้วยการนำพระกิ้งปาวเรศเข้าอธิษฐานและ อาบน้ำมนต์เพื่อปิดเป่าและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ตามพิธีกรรมของศาสนาพุทธเถรวาทและ พราหมณ์ ('Phra Phaisatchaya kuru,' the Medical Buddha, 2021) นอกจากนี้มี การประยุกต์ความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงคและการรับรู้ใหม่ของผู้คนใน สังคมปัจจุบัน เช่น การปลูกเสกเสตอเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านและให้นำไป รับประทานเพื่อป้องกันโควิด-19 โดยพระครูปัญญาวชิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดนาเมืองเพชร

ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง การผลิตหน้ากากอนามัยที่ใช้สีและภาพที่สอดคล้องกับความเชื่อของลัทธิเต๋าเพื่อเสริมพลังชีวิตและการเผาหน้ากากอนามัยช่วงเทศกาลเซ็งเม้งตามความเชื่อในลัทธิขงจื้อ เป็นต้น

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคลอันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม

จากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ในสังคมไทยพบว่า ผู้นำทางจิตวิญญาณในแต่ละชุมชนเช่น พระสงฆ์ หมอผีหรือผู้นำชุมชน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านและความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนองค์ความรู้จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่ปรากฏในตำนานและความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิมถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 เช่น แนวทางการสร้างเครื่องรางของขลัง วัตถุมงคลและการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ จากการเก็บข้อมูลพบว่า เครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลที่จัดสร้างขึ้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 มีการสร้างสรรค์จากรากฐานความเชื่อที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นนั้น ๆ และนำมาพัฒนาต่อยอดใหม่ เช่น ตาแหลว หรือ ตาแหลวกันโควิด ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาที่ว่า ตาแหลวทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปตาข่าย ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายและภูตผีไม่ให้เข้ามาในอาณาเขต เคยมีการนำมาใช้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านเมื่อครั้งการเกิดโรคห่าระบาด นอกจากนี้ยังนิยมใช้ตาแหลวเป็นสัญลักษณ์บนหม้อต้มยา เพราะเชื่อกันว่าหม้อยามีครูบาอาจารย์ที่สิงสถิตอยู่และทำให้ยาต้มเกิดสรรพคุณในการรักษาโรค (Foundation of Thai Cultural Encyclopedia, Siam Commercial Bank, 1999) ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 คณะสงฆ์และชาวบ้านในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา จัดพิธีสร้าง “ตาแหลว 7 ชั้น กันโควิด” โดยในครั้งนี้ใช้วัสดุที่มีความหมายมงคล เช่น หญ้าคา เพราะมีความทนทานตายยากมาสานเป็นสัญลักษณ์ประกอบพิธีและแจกจ่ายตาแหลวเพื่อติดไว้ตามอาคารบ้านเรือนหรือพกไว้ป้องกันตัวเพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันตนและเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ด้วย (An Abbot in Phayao did ‘Ta-Leaw’, a Lanna Symbol to Warding off Bad Spirit and Gave Out Villagers in Order to Fight COVID-19, 2020)

ภาพที่ 10 ตาแหล 7 ชั้นกันโควิด

Figure 10. 'Ta-Leaw-Jed-Chan' to Ward off COVID

Adapted from "an Abbot in Phayao did 'Ta-Leaw', a Lanna Symbol of Warding off Bad Spirit and Gave out Villagers in Order to Fight COVID-19," by Chiangmai News, 2020, April 6, <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1313848/>

ขณะเดียวกันในจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และพุทธคุณการรักษาโรคด้วยหวนะโม เครื่องรางของขลังที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เนื่องจากมีตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 หวนะโมมีลักษณะเป็นโลหะเม็ดกลมที่มีอักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียโบราณจารึกไว้และใช้เป็นเบี้ยแทนเงินตราเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าในอาณาจักรตามพรลิงค์ (จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน) เมื่อครั้งเกิดโรคห่าระบาดในอาณาจักรตามพรลิงค์ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงทำพิธีพราหมณ์เพื่อปลุกเสกหวนะโม โดยอัญเชิญเทพเจ้าทั้งสามคือ พระศิวะ พระวิษณุและพระพรหมมาสถิตในหวนะโม แล้วเอาไปหว่านไว้รอบเมือง พบว่าโรคห่าได้หมดสิ้นไปจากอาณาจักรนครศรีธรรมราช จนทั่วทั้งภูมิภาคทางใต้ของประเทศไทย ('Hua Na Mo': a Lucky and Popular Charm in COVID-19 Period, 2020) ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดการระบาดของโรคโควิด-19 จึงมีการบูชาและปลุกเสกหวนะโมเพื่อใช้เป็นเครื่องรางป้องกันโรคและเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้คนด้วย

ภาพที่ 11 ห้วนโม

Figure 11. 'Hua Na Mo,' a Sacred Object

Adapted from “‘Hua Na Mo’: a Sacred Object Protecting a Spreading Disease and a Well- Recognized Sacred Object in Nakorn Srithammarat,” by Thomnakorn, 2022, May, <https://www.thomnakhon.com/3359/>

นอกจากนี้ยังมีการนำภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประดับอยู่ในของใช้จำเป็นยุคโควิด-19 เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คน รวมทั้งมีการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และความเป็นมงคลที่เกี่ยวกับการรักษาโรคระบาดด้วย เช่น หลวงพ่้น้ำฝน เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม ผลิตหน้ากาก ‘นะปัดตลอด’ ปัดเป่าสู้โควิด-19 โดยการนำยันต์มาลงไว้ที่หน้ากากผ้ามีสลิ้นลักษณะคล้ายจีวร ยันต์จะเป็นรูปพระเจ้า 5 พระองค์ ยันต์ครุหลวงพ่อบุญ และยันต์ท้าวเวสสุวรรณ มาประดับที่หน้ากากด้วย มีการจัดทำวัตถุมงคล ‘สติกเกอร์ยันต์หลวงพ่อบุญ’ เกาะเพชร ณ วัดเถรพลาย อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อแจกให้ประชาชนนำไปใช้เป็นวัตถุมงคลป้องกันโควิด-19 ด้วย

2. บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

การใช้องค์ความรู้อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างพิธีกรรม กิจกรรมต่าง ๆ หรือวัตถุมงคลต่าง ๆ ตามความเชื่อ

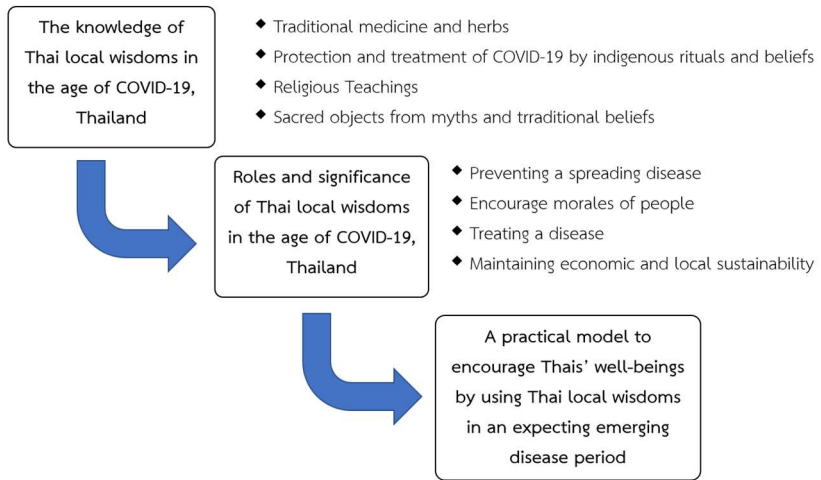
และความศรัทธาในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา แสดงให้เห็นบทบาทที่สำคัญขององค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน 3 ประการคือ “ป้องกัน” “ส่งเสริม” และ “รักษา” อาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและใจอันเกิดจากการระบาดของโรคโควิด-19 บทบาทประการที่หนึ่งคือ การป้องกันการระบาดของโรคไม่ให้เกิดการแพร่กระจายในวงกว้าง ดังเห็นได้จากการใช้กุศโลบายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดอาณาเขตพื้นที่ติดต่อและการจำกัดจำนวนคนที่พบปะกันในแต่ละพื้นที่ชุมชน ด้วยการรื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และการใช้สัญลักษณ์เฉพาะ เพื่อสื่อความหมายและแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของคนในแต่ละท้องถิ่น บทบาทประการที่สองคือ การช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คน โดยใช้รูปแบบพิธีกรรมตามความเชื่อและแนวทางการประพฤติตามหลักคำสอนทางศาสนาที่นับถือ บทบาทประการที่สามคือ ใช้เพื่อส่งเสริมการรักษาโรคแผนปัจจุบันโดยนำเอารูปแบบการรักษาของแพทย์พื้นบ้านและการใช้พืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคโควิด-19 ทำให้คนยุคใหม่เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านและองค์ความรู้ท้องถิ่นจนนำไปสู่การอนุรักษ์อย่างยั่งยืนต่อไป

บทบาทสำคัญทั้ง 3 ประการอันเกิดจากการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 นี้ ทำให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนสังคมไทยอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งยังช่วยลดผลกระทบด้านสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อสภาพร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านทั้งที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ รวมถึงความเชื่อตามหลักคำสอนทางศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติที่ได้รับการปลุกฝังและสอดแทรกเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตมีส่วนสำคัญทำให้คนไทยเกิดความเข้าใจและสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยไม่ตื่นตระหนกต่อสถานการณ์มากนัก นอกจากนี้ยังสามารถประยุกต์แนวทางปฏิบัติดั้งเดิมที่เคยทำมาในอดีตใช้กำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตวิถีใหม่ที่อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยทำให้เกิดทางรอดใหม่แก่คนไทยในยุคโควิด-19

3. แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่

จากผลการวิจัยข้อที่ 1 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบว่า แนวทางการบูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ประกอบด้วย 4 แนวทางคือ 1. การประยุกต์ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับพืชสมุนไพรเพื่อรักษาและบรรเทาอาการอันเกิดจากโรค 2. การประยุกต์ใช้พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและรักษาโรคอันเป็นแนวคิดความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย 3. การใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะการสวดมนต์ขอพรต่อพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ช่วยคุ้มครองและปลอดภัยจากการสูญเสียอันเกิดจากโรคระบาด และ 4. การสร้างเครื่องรางป้องกันโรคโควิด-19 ซึ่งมีที่มาจากตำนานและความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิมในแต่ละท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 นี้สามารถนำไปส่งเสริมสุขภาพของผู้คนในสังคมกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถนำไปถอดบทเรียน เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างสุขภาวะหากเกิดโรคอุบัติใหม่ขึ้นซ้ำอีกในอนาคต

แนวทางดังกล่าวนับว่าเป็น “ทางเลือก” ที่สำคัญในสถานการณ์ที่ผู้คนถูกบีบบังคับให้ดูเหมือนว่าไม่มีทางเลือก โดยเฉพาะผู้คนที่อยู่ในที่ห่างไกล เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่การแพทย์และการสาธารณสุขแผนปัจจุบันอาจยังเข้าไม่ถึง หรือเข้าถึงแต่ไม่เพียงพอหรือไม่ทันการณ์ ขณะที่รัฐบาลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกำลังเร่งหาข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยมาใช้เพื่อรักษาโรคอุบัติใหม่ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในช่วงสถานการณ์เช่นนี้ อย่างเช่น ช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้ป่วยอย่างทันท่วงที สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของกลุ่ม ซึ่งแนวทางนี้อาจใช้เป็นแนวทางการป้องกัน ส่งเสริมและรักษาโรคทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่อาจเกิดขึ้นจากโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

ภาพที่ 12 ผลการศึกษาเชิงสังเคราะห์
Figure 12. A Research Synthesis of the Study

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19) แสดงให้เห็นว่า องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยมีประโยชน์อย่างยิ่งในด้านการพัฒนาสาธารณสุขไทย เพราะเป็นการเพิ่มทางเลือกการรักษาโรคอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยของ Songnok and Channet (2018) ว่ามีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคทั่วไปและโรคประจำถิ่นอยู่ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากการใช้เพื่อรักษาโรคทางกายแล้ว Vanaleesin and Nukaew and Inthanon (2000) ยังพบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต โดยผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถยืนยันได้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในท้องถิ่นและหลักคำสอนทางศาสนาสามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้คนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติต่าง ๆ ของชีวิต นอกจากนี้แม้ว่าจะมีการศึกษารูปแบบและแนวทางการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคในฐานะการแพทย์ทางเลือกในประเทศไทยแล้ว (Chuengsatiansup

and Thantipidok, 2007) แต่ผลการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยเพิ่มเติมแนวทางการบูรณาการ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคและรับมือกับปัญหาสุขภาพกายและจิตในสภาวะที่ไม่ ปกติอันเกิดจากโรคอุบัติใหม่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยในปัจจุบัน ยังไม่มีการศึกษาในสถานการณ์ดังกล่าวอย่างรอบด้านและครอบคลุมนัก ดังนั้นผลจากการ วิจัยในครั้งนี้จะช่วยให้เห็นคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยในฐานะมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมของคนไทยในยุค ปัจจุบันได้ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมที่ เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพที่ดี ในสังคมไทยว่าบทบาทการแพทย์พื้นบ้าน และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นสามารถช่วยลดแรงปะทะและอำนาจการผูกขาดระหว่างคนไข้และแพทย์ แผนปัจจุบันมากเกินไป ดังที่ Vaddhanaphuti (2008) สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดการ ผูกขาดดังกล่าวทำให้เกิดเป็นปัญหาทางการแพทย์เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันและ ผลการวิจัยว่าด้วยเรื่องความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ ในสถานการณ์โควิด-19 นี้ ยังทำให้เกิดการขยายฐานข้อมูลทางวิชาการที่แสดงให้เห็นกระทบ อันเกิดจากการเกิดโรคอุบัติใหม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chuengsatiansup (2020) จากการรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่ว่า สภาวะการณ์โรคระบาดโคโรนาไวรัสครั้งนี้ไม่เพียงแต่ ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้คนเท่านั้น แต่ทำให้เกิดปัญหาสังคมและ เศรษฐกิจอื่น ๆ ตามมาด้วย ดังนั้นผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า หากเกิดปัญหาวิกฤติอื่น ๆ ขึ้นในอนาคต คนไทยจะสามารถใช้องค์ความรู้จากรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ดั้งเดิมนำมาบูรณาการและพัฒนาต่อยอด เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน และรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถใช้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นพัฒนา ต่อยอดงานวิจัยต่อไป โดยอาจใช้แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์และ เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของรูปแบบและบทบาทของภูมิปัญญา พื้นบ้านไทยจากกรณีศึกษาโรคระบาดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- An abbot in Phayao did ‘Ta-Leaw’, a Lanna symbol to warding off bad spirit and gave out villagers in order to fight COVID-19. (2020, April 6). *Chiangmai News*. Retrieved from <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1313848/>
- Amazing ‘Luang Phor Dang’, a popular monk consecrated 2 herbs to help COVID-19 patients. (2021, July 20). *Thairath Online*. Retrieved from <https://today.line.me/th/v2/article/3aJ7GW>
- Benyasuta, P. (2020, April 29). *Phra kid: from the parade around catholic village in Ayutthaya asking for god blessing to relieve the ailment to the online mass and blessing in COVID-19 period, 2020*. Retrieved from <https://readthecloud.co/catholic-easter-covid-19/>
- Chuengsatiansup, K. (2020). *Anthropology and spreading disease: COVID-19, an emerging disease with anthropological research*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)
- Chuengsatiansup, K., & Thantipidok, Y. (2007). *Thai health Thai culture*. Nonthaburi: Society and health Institute.
- Damrongkwan, K. (2016). *UNSEEN the department of disease control: the historic route and memory*. Nonthaburi: Institute of research, knowledge management and standard for disease control, department of disease control, Ministry of public health.
- Department of disease control. (2020). *The collection of the measures to consider, protect, and control the coronavirus infected disease (2019)*. Retrieved June 1, 2022, from <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2334320220210072633.pdf>

Foundation of Thai cultural encyclopedia, Siam commercial bank. (1999).

Thai cultural encyclopedia: the Northern, Vol.5: Doi Luang, National park-Thongdee Phoyong, Nang. Bangkok: Foundation of Thai cultural encyclopedia, Siam commercial bank

'Hua Na Mo': a lucky and popular charm in COVID-19 period. (2020, March 26). *Manager Online*. Retrieved from <https://mgronline.com/travel/detail/9630000030719>

'Kalae' villagers at Phya Mengrai district did the ritual ceremony to ward off COVID-19 and bad spirits out of the village. (2021, June 21). *Chiangmai News*. Retrieved from <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1695657/>

The Karen tribe revived a traditional ritual ceremony since the last 70 years, 'Khror Yee – Shut down the village', for fighting COVID-19. (2020, March 8). *Prachathai Online*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2020/03/86819>

The Kra-pho district in Surin province encouraged morale of elephant keepers to fight for COVID-19 and worshipped 'Pu-ta' at Don Sim Nam in the centre of Wang Tha Lu. (2020, April 10). *Siamrath Online*. Retrieved from <https://today.line.me/th/v2/article/2LY6MB>

Mhong at Phob Phra settled a wooden figure named 'Thep prab COVID' at the entrance of the village and making a Mhong ritual ceremony. (2020, April 1). *Siamrath Online*. Retrieved from <https://siamrath.co.th/n/143524>

Mhong made a charm to fight COVID-19 by using the weaving bamboos tied up with a piece of red cloth and rejecting socialization. (2020, April 8). *Post Today Online*. Retrieved from <https://www.posttoday.com/social/local/620243>

- Na Thalang, S. (2001). The interest of Thai folklorist: from Folklore to Netlore. *Thai Language and Literature*, 18, 53–61.
- National institute for emergency medicine, department of Thai traditional and alternative medicine, Ministry of public health. (2021). *Manual of the application of Thai traditional medicine in the situation of an infectious disease, Coronavirus 2019 (COVID-19)*. Retrieved June 5, 2022, from <https://www.dtam.moph.go.th/images/morthai-covid/Thai-Med-fever/morthai-covid-manual2.pdf>
- National office of Buddhism. (2021). *The chants of Buddhist Mantra for prosperity*. Bangkok: the Sangha supreme council of Thailand.
- ‘Phra Phaisatchaya kuru,’ the medical Buddha. (2021, July 17). *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_2269517
- Phumiamorn, S. (2021). *The study of the potential of Andrographis paniculata against COVID-19 virus*. Retrieved from <https://www.dtam.moph.go.th/images/download/dl0113-18062564-04.pdf>
- Praying ‘Rattanasutta’ chant together to ward off COVID over Thailand at 5 o’clock today. (2021, May 11). *Bangkokbiznews*. Retrieved from <https://www.bangkokbiznews.com/news/937267>
- Sheikhul Islam Office. (2020). *The announcement of Sheikhul Islam: the protective measures of an infectious disease, Coronavirus 2019 (COVID-19) relating to the cancellation of Ṣalāṭ al-Jumu‘ah in Mosques and the management of corpse. iss.3 (2020)*. Retrieved from http://report.dopa.go.th/covid19/ita_files/document/SkthaiDoc4.pdf
- Songnok, T. & Channet, N. (2018). Local wisdom in treatment of traditional chemists in Nakhon ratchasima. *NRRU Community Research Journal*, 12(3), 124–135

Srikhorabhumee' villagers made the ritual ceremony to worship 'phra mhor khru prasat chang pee' in the belief of warding off COVID and blessing Thais. (2021, July 8). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2136061>

Vaddhanaphuti, C. (2008). The transition and challenging problems of sociology and Thai medical anthropology. *Journal of sociology*, 20(1), 16–38.

Vanaleesin, S., Nukaew, O., & Inthanon, T. (2000). *The local wisdom in mental health problems solving: case study of the southern village, Thailand*. Songkla: Songklanakarin University.

The villagers in Surin made a traditional Khmer ritual to ward off COVID-19. (2021, January 15). *Khaosod Online*. Retrieved from <https://news.trueid.net/detail/pX9L34Ob55gV>

Visitthanon, K. (2021, June). *Andrographis paniculata*: the local wisdom of Thai traditional application. In K. Wongrajit (Chair), *Andrographis paniculata: a Thai herb in the COVID-19 crisis*. Symposium conducted at the Department of Thai traditional and alternative medicine, Ministry of public health, Nonthaburi.

World Health Organization. (2021). *Coronavirus disease (COVID-19): Post COVID-19 condition*. Retrieved from <https://www.who.int/covid-19/post-covid>

